

Väliskohanimed 2013. a õigekeelsussõnaraamatus

Emakeele Seltsi keeleteimkond käsitles 16. novembri 2012. a koosolekul ning hilisemas meilivahetuses 2013. a ilmuva õigekeelsussõnaraamatu kohanimevalimiku ajakohastamist. Mõttevahetuses osales ka asjatundjaid välisministeeriumist, uudiste agentuurist BNS, Tartu Ülikoolist ja mujalt.

Arutatud teemad võib jagada kahte suurde rühma: nimede latiniseerimine ja üksiknimede mugandamine.

Latinisatsioon

2012. a augustis toimunud ÜRO 10. kohanimekorralduskonverentsil kiideti heaks nelja keele latiniseerimissüsteemid: bulgaaria, pärsia, ukraina ja valgevene. See andis põhjuse kaaluda nende nimede edasiandmist eestikeelses tekstis. Seni on Eestis lähtunud arusaamast, et rahvusvaheliselt heaks kiidetud süsteemid peaksid ka Eestis sobima, kuid alati on selle soovitus andnud kas õigekeelsuskomisjon või keeleteimkond. Ainsa erandina on meil seni jäädud vene nimede edasiandmisel traditsioonilise eesti transkriptsiooni juurde, tunnustades selle alternatiivina ÜRO soovitatud süsteemi. Põhjuseks on asjaolu, et vene nimede ÜRO süsteem ei ole Venemaal endal väga laialt kasutusel (tegemist on pigem vaid ühe ametkonna süsteemiga) ja teiseks on väga keeruline muuta senist sisseharjunud tava, mille järgi on meil kirjutatud mõnisada tuhat vene isikunime ümber Eesti dokumentidesse.

Nüüd laieneb see erandite hulk veelgi, sest keeleteimkond otsustas jääda ka ukraina ja valgevene nimede puhul senise eesti transkriptsiooni juurde, kummalgi juhul küll eri põhjusel. **Ukraina** on 2010. aastast kehtestanud latinisatsiooni, mis rajaneb inglise transkriptsioonile, sisaldades ukraina kunagise ladinatähelise kirjaviisi elemente. Seda omaladina on ette nähtud kasutada nii koha- kui ka isikunimede fikseerimisel ladina tähestikus ja olemasolevatel andmetel on see süsteem üsna laialdaselt Ukrainas kasutusel. Latinisatsiooni juurutamine omal maal oli üks selle rahvusvahelise heakskiitmise eeldusi. Eesti jaoks muudaks see süsteem aga ukraina nimed tundmatuseni keeruliseks, nt oleksid selles süsteemis niisugused nimekujud nagu *Chernihiv* (eesti transkriptsioonis Tšernigiv), *Kharkiv* (Harkiv), *Kryvyi Rih* (Krõvõi Rig), *Yalta* (Jalta), *Yevpatoriia* (Jevpatorija), *Zhytomyr* (Žõtõmõr) jne. Ukraina nimede otsetranskribeerimine ukraina keelest (Nõukogude ajal käis see vene keele kaudu) on alles viimastel aastatel saanud üldtuntuks ja selle tava järjekordne muutmine tekitaks paratamatult segadust.

Valgevene 2007. a latinisatsioon tugineb suuresti omaaegsele ladinatähelisele kirjaviisile ja oleks eestlasele suhteliselt kergesti arusaadav. Mõned nimenäited selles süsteemis: *Baranavičy* (eesti transkriptsioonis Baranavitšõ), *Barysau* (Barõssav), *Homiel* (Gomel), *Maladziečna* (Maladzetšna), *Viciebsk* (Vitsebsk). Siin sai aga otsustavaks asjaolu, et vähemalt esialgu on Valgevenes samuti tegemist ühe ametkonna süsteemiga – seda kasutatakse eeskätt kaartidel ja kohanimed loendites. Isikunimede kirjutamine passides käib teistsuguse,

inglispärase süsteemi alusel. Olukord on võrreldav Venemaaga. Seega esialgu soovitab keeleteimkond jääda senise eesti transkriptsiooni juurde, aga kui ÜRO soovitatav süsteem hakkab Valgevenes endas ja maailmas rohkem juurduma, siis on põhjust selle küsimuse juurde tagasi tulla.

Nii Ukraina kui ka Valgevene puhul oli keeleteimkond seda meelt, et ÜRO soovitatavad süsteemid võiksid olla alternatiivid, nii nagu seda on vene omaladina. See tähendab, et kui näiteks ukraina nimega Eesti kodanik soovib oma nimekuju fikseerida nii, nagu seda kirjutatakse Ukrainas, ei ole põhjust keelduda.

Bulgaaria võttis 2006. aastal kasutusele oma maa nimede uue latinisatsiooni, mis tugineb inglise transkriptsioonile. See vahetas välja varasema, slaavipärase kirjutusviisi, mida ÜRO enne soovitas (1977) ja mida kasutatakse ka Eestis. Kahjuks on uus süsteem ebatäpsem, sest selles ei tehta vahet bulgaaria *a* ja *ъ* vahel, mida mõlemaid latiniseeritakse *a*-ga, kuigi teine hääldub eesti *õ* sarnaselt (ÜRO vana süsteemis latiniseeriti viimast *ǎ*-ga). Uues latinisatsioonis kasutatavad täheühendid ei ole alati ühemõttelised, vrd *zh*, mis võib tähistada nii bulgaaria *ж*-d kui ka täheühendit *жх* (*ужход*), samamoodi on kahemõttelised *sh* (*ш, сш*) ja *ts* (*ц, мц*). Bulgaaria puhul oli keerulisem otsustada, sest meil ei olnud bulgaaria nimede kirjutamiseks oma süsteemi, vaid kasutasime bulgaarlaste vana omaladinat, millest nad nüüd on loobunud. Pärast pikemat arutelu jõudis keeleteimkond soovituseni vähemalt esialgu tunnistada kasutatavaks mõlemad tabelid, nii bulgaarlaste uue kui ka vana süsteemi. Õigekeelsussõnaraamatu kohanimevalimikku see otsus küll ei mõjuta, sest seal nimede kirja pilt ei muutu, kuid toodagu siin mõni muu Bulgaaria kohanimi kahes süsteemis: *Kaynardzha* = *Kajnardža*, *Kardzhali* = *Kärdžali*, *Shumen* = *Šumen*, *Veliko Tarnovo* = *Veliko Tärnovo*. Esimeseks eelistuseks jääb bulgaarlaste uus omaladina, ent soovi korral sobib ka vana; ühes väljaandes tuleks valikul olla järjekindel.

Iraan on 1990. aastate lõpust oma kohanimedid latiniseerinud lihtsustatud süsteemis, mis rajaneb puhtalt hääldusele. Varasem süsteem oli olnud transliteratsioon – tehti vahet eri araabia tähtedel, mida pärsia keeles hääldatakse samamoodi. Huvitaval kombel on uus latinisatsioon samm eemale nii inglispõhjalisest transkriptsioonist kui ka analoogiast araabia nimede latinisatsiooniga, selles kasutatakse muu hulgas vasteid *č*, *š*, *x* ja *ž*, näiteks *Balučestān* (senises süsteemis *Balūchestān*), *Xorramšahr* (*Khorramshahr*), *Mašhad* (*Mashhad*). Vähemalt esialgu otsustas siin keeleteimkond jääda äraootavale seisukohale, sest ÜRO soovitatavat süsteemi Iraanis endas veel laialdaselt ei kasutata, tegemist näib samuti olevat pigem ühe ametkonna süsteemiga.

Kõigi nimetatud süsteemidega saab tutvuda ÜRO 10. kohanimekorralduskonverentsi dokumentide lehel <http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN/ungegnConf10.html>, need on kokkuvõtlikult esitatud ka latiniseerimise töörühma lehel <http://www.eki.ee/wgrs>.

Muudest latiniseerimissüsteemidest võeti arutusele **Lõuna-Koreas** 2000. aastast kasutatav omaladina, mis nüüdseks on üsna edukalt juurdunud nii Lõuna-Koreas kui ka laiemalt maailmas. Selles süsteemis ei kasutata lisamärke (*sh* ülakoma) ja mitmeti meenutab ta hiinlaste omaladinat. Mõni tähistus on tinglik, nt *eo* märgib eesti *ö*-le ligilähedast ebamäärast

häälikut (McCune'i-Reischaueri süsteemis on see *ō*), *eu* aga *ō*-le sarnast häälikut (teises süsteemis *ū*). Eestis seni kasutatavas, McCune'i-Reischaueri süsteemis märgitakse aspireeritud klusiile ülakomaga, aspireerimata klusiile ilma ülakomata, nt *Ch'ōngju* ja *Chōnju*; Lõuna-Korea süsteemis kasutatakse eri tähti, needsamad nimed on *Cheongju* ja *Jeonju*. Põhimõtteliselt peaks korea nimede kirjutamiseks olema ühtne süsteem, aga lähiajal on ebarealistlik oodata, et Põhja- ja Lõuna-Korea suudaksid selles kokku leppida. Samas ei saa Lõuna-Korea omaladinat tema hea levimuse tõttu ignoreerida. Keeletoimkond soovib seetõttu Lõuna-Korea nimede puhul kasutada nende omaladinat, Põhja-Korea puhul aga jääda McCune'i-Reischaueri süsteemi juurde. Kontekstis, kus on oluline korea nimesid kirjutada ühtsel viisil, saaks siiski rakendada McCune'i-Reischaueri süsteemi. Lõuna-Korea pealinn jääb ÕSis esialgu kujule *Soul*, kuid võimalik on seda kirjutada ka omaladina kohaselt *Seoul*. Põhja-Korea pealinn on *Pyongyang*, täpses transkriptsioonis *P'yōngyang*.

Üksiknimed

Võõrkeelsete nimede kirjutamise põhimõtted eesti keeles on kujunenud pika aja jooksul, tähtsaimad otsused on tehtud 1911. aastal (kirjutada üldreeglina võõrnimesid nende algkujul) ja 1983. aastal (jätta kõrvale paljud senised kiriapildimugandid riikide ja pealinnade nimedes). Välja arvatud lühike aeg 1950. aastate alguses, kui nähti ette kirjutada kõiki võõrnimesid „häälduspäraselt“, on alati olnud diskuteeritavaks küsimuseks see, milliseid nimesid võiks üldreeglit erinevalt käsitada eestikeelsetena, st kas omakeelse põlisnimena (nagu *Pihkva*), tõlkenimena (*Tulemaa*) või mugandina (*Berliin*). 1983. aastal soovitatud nimekujud olid küllalt radikaalselt erinevad ja kuigi mõni neist (*București*, *Helsinki*, *København*) jäi üsna alguses kõrvale, on valdav osa tollastest kiriapiltidest 1990. aastatel eesti keelde siiski juurdunud. Mõne nimekuju puhul jäi soovitusesse paralleelvõimalusena ka senine mugand, nt *Venezia* ja *Veneetsia*, *Lübeck* ja *Lüübek*, *Argentina* ja *Argentiina*.

30 aastat hiljem on põhjust vaadata üle senised soovitused ja kaaluda, kas nimevariantide hulka ei saaks vähendada. Seda saab teha kahel viisil – esiteks jätta ÕSi valimikust välja need mugandid, mida praktiliselt enam ei kasutata, nt *Nikaraagua* (Nicaragua), *Honduuras* (Honduras), või teiseks tunnistada mugand või muu kokkuleppeline nimi n-õ esikohanimeks, kui on selge, et selle kasutus ei ole taandumas.

Mitmel juhul jõudis keeleteimkond suhteliselt lihtsalt üksmeelele. Nii oldi nõus, et paljusid araabia nimesid, mida seni soovitati kasutada otse araabia kirjakeelest latiniseeritud kujul, kuid mis rahvusvaheliselt polnud kuigi levinud, võiks kirjutada rahvusvaheliselt kasutatavaimal kujul, nt *Aleppo* (araabia kirjakeeles Ḥalab), *Amman* (‘Ammān), *Doha* (Ad-Dawḥah), *Basra* (Al-Baṣrah), *Benghazi* (Banghāzī), *Manama* (Al-Manāmah), *Sanaa* (Ṣan‘ā’). Tuneesia nimesid võiks edaspidi kirjutada valdavalt nende levinuimal prantsuspärasel kujul, nt *Bizerte* (araabia kirjakeeles Banzart), *Gabès* (Qābis), *Sfax* (Ṣafāqis). Araabia nimed on viimasel ajal uudistes tähtsal kohal ja seetõttu on pragmaatiline lähenemine vajalik.

Laose pealinna on seni soovitatud kirjutada otse lao keelest transkribeeritud kujul *Viangchan*, kuid et sedagi maailmas palju ei tunta, on ostarbekam kasutada prantsuspärasest nimekuju *Vientiane* (eesti keeles varem mugandatud Vientjaniks). Kui 2002. aastal soovitati usbeki

nimede uut ladinatähelist kirjaviisi, siis soovitati seda kasutada ka paljude tuntud ja ajalooliste kohtade puhul. Praktikas need ei ole aga palju kasutust leidnud, seepärast esitab ÕS 2013 esikohanimedena jälle kujud *Buhhaara* (usbeki Buxoro), *Fergana* (Farg'ona), *Hiiva* (Xiva), *Horezm* (Xorazm), *Samarkand* (Samarqand) ja *Taškent* (Toshkent).

Eesti kirja- ja nimeuudanditest, mis ei paista taanduvat, oli kõigepealt jutuks *Veneetsia*, mida ÕS 2006 soovitas itaaliapärasel kujul *Venezia*. Nagu näitasid eestikeelsete lehtede Interneti-päringud (*neti.ee*), on mugand endiselt üle viie korra kasutatud kui itaaliapärase nimekuju. Seega on põhjust *Veneetsia* panna esikohanimeks. Seevastu Prantsuse linn *Nice* on oma prantsuspärasel kujul muutunud tuntumaks kui varasem itaaliapärase *Nizza*, siin muutust ei tule.

Riiginimedest olid arutusel *Argentina* ehk *Argentiina*, *Colombia* ehk *Kolumbia*, *Kenya* ehk *Keenia* ja *Venezuela* ehk *Venetsueela*. Nende puhul näitas kasutusuuring, et lähtekeelne kirjapilt on sagedam kui mugand, seda on kasutatud 1,5 (Kenya / Keenia) kuni 2,8 (Venezuela / Venetsueela) korda sagedamini, Colombia puhul oli vahe lausa seitsmekordne (vahest on selle põhjuseks asjaolu, et Colombia on sageli uudistes).

Keeletoimkond ja kaasatud nimeasjatundjad nende nimede puhul täielikule üksmeelele ei jõudnud. Nii seniste soovitude jätkamise kui ka mugandite esikohale asetamise poolt esitati kaalukaid argumente. Riiginimed on küllalt sageli esinevad keelendid, nende põhjendamata muutmist tuleks vältida. Küllalt paljud kasutajad on lähtekeelsed nimed selgeks saanud ja soovitude „tagasipööramine“ ei mõjuks just usaldusväärset. Samuti toodi välja asjaolu, et rööpkujuna võiksid mugandid endiselt valimikku jääda, st nende kasutus on samuti võimalik.

Mugandatud nimekuju eelistajad tõid välja asjaolu, et enamiku tuntud riikide nimed on meil eestipärased ja kõnealustel muganditel on olnud pikk traditsioon, nendest on lihtsam moodustada ka tuletisi (*argentiinlased*, *keenialased*, *kolumblased*, *venetsueellased*, vrd *argentalased*, *kenyalased*, *colombialased*, *venezuelalased*). Kui panna esikohale mugand, siis jääb lähtekeelse nime kasutamise võimalus samuti alles, sest juba 1970. aastatel sõnastati põhimõte, et lähtekeelseid nimesid ei tule lugeda eksimuseks eesti õigekeelsuse vastu.

Võttes arvesse järgnenud meilimõttevahetust, avalikkuselt saadud tagasisidet ning mh üliõpilaste küsitlustulemusi, otsustas keeletoimkond soovitada mugandatult nimekuju *Keenia* (selle kõrval sobib kindlasti ka originaalipärane *Kenya*) ning eelistada endiselt originaalipäraselt nimesid *Argentina*, *Colombia* ja *Venezuela* (mugandid *Argentiina*, *Kolumbia* ja *Venetsueela* jäävad rööpvõimaluseks).

Peeter Päll